

NOȚIUNEA *PECU* – *PECUNIA* ȘI REFLECȚIILE EI ÎN LIMBILE MODERNE

Aurelia HANGANU

Termenul general pentru noțiunea de bani în limba latină este *pecunia*, *pecuniae*, substantiv feminin de declinarea I, care, de altfel, desemna, în primul rând, ideea de avere, bogăție și chiar proprietate. Acest cuvânt, derivat al lui *pecu*, substantiv indeclinabil de genul neutru, își trage originea, prin respectivul *pecu*, din indoeuropeană, mărturie fiind și corespondentele *Vieh* din limba germană, precum și *fee* din limba engleză. Toate substantivele primare în discuție – *pecu*, *Vieh* și *fee* au înțelesul de turmă, cireadă, iar *pecunia*, cu sensul *bani*, face trimitere tocmai la valoarea animalelor care, în lumea antică, dar și mai târziu, erau cel mai frecvent folosite ca monedă de schimb, constituind și fundamentul unei civilizații păstorești.

Menționăm că, deja în latină, acest lexem formează o clasă de cuvinte dezvoltată, atestându-se derivatele *pecualis*, *-is* (*adj*), *pecuaria*, *-ae* (*sf*), *pecuaria*, *-orum* (*sn*), *pecuarius*, *-a*, *-um* (*adj*), *pecuarius*, *-ii* (*sm*), *pecuinus*, *-a*, *-um* (*adj*), *pecus*, *-oris* (*sn*), *peculium*, *-ii* (*sn*, cu sensul *economii*, mai îndepărtat de original), *peculor*, *-ari* (*vb*).

Rădăcina primară *pecu* a demonstrat o viabilitate continuă, aflându-și loc lexicul limbilor moderne, unde a ajuns fie prin evoluție directă, fie ca împrumut. Sensurile cuvintelor atestate în limbile Europei de astăzi oscilează între cele ale originalului *pecus*, cele ale lui *peculium* și, respectiv, cele specifice lexemului *pecunia*. În consecință, în câmpul semantic al corespondentelor românești, italienești, franceze, spaniole, engleze sau ruse, se pot stabili cel puțin trei seme atribuite celor trei vocabule latinești inițiale.

Astfel, limba română atestă substantivul *peculiu*, cu sensul (restrâns) *sumă agonisită în închisoare de un condamnat*.

Limba italiană a păstrat, pe de o parte substantivul *pecora*, cu sensul *oaie*, care, la rândul său, a creat o întreagă familie de cuvinte păstrând sensul de bază (*pecoraio*, *sm*; *pecoreccio*, *adj*, *sm*; *pecorino*, *adj*, *sm*; *pecorone*, *sm* – *berbec*), iar pe de altă parte, atestă substantivul *peculio*, folosit ironic cu sensul *bani*, și derivatele acestuia, cu sensuri metaforizate: *peculato* *sm*, *jur*, are sensul *delapidare a fondurilor publice*; *peculiare*, *adj*, se folosește cu înțelesul *deosebit*, *special*, iar substantivul feminin *peculiarità* înseamnă *particularitate*.

Limba franceză confirmă în uz cuvântul *pecule*, *sf*, cu sensurile *sumă mică de bani*; *economii*; *bursă*; precum și substantivul masculin *peculat*, cu sensul *delapidare a banilor statului*, sens întâlnit și în limba italiană, așa

cum am menționat mai sus, dar și în alte limbi romanice, așa cum se va vedea în continuare.

Spaniola, o altă limbă de origine latină, este cea care pune la dispoziția vorbitorului cel mai bogat articol lexicografic relaționat de latinescul *pecu*, or fondul lexical al limbii spaniole păstrează și dezvoltă trei radicali în acest context. În primul rând, se atestă *pegujal sm*, cu sensurile **1** *bani personali*, **2** *mică proprietate*. În al doilea rând, urmărim cuvântul *pécora sf*, care, la fel ca și în italiană desemnează oaia, și verbul *pecorear* cu sensul *a fura vite*; derivate ale acestui al doilea radical sunt și lexemele: *pecorino adj*; *pecuario adj* având semnificația referitor la oierit. În cele din urmă subliniem cuvântul *peculado sm*, termen juridic, cu sensul deja cunoscut *delapidare a fondurilor publice*; derivatele acestuia sunt *peculiar adj* cu semnificația de *propriu, caracteristic*; ca și *peculiaridad sf*, care înseamnă *specific*; sau *peculio sm*, și el cu sens întâlnit deja în italiană și franceză.

Curios de specificat că rădăcina cuvântului *pecus* se întâlnește nu numai în limbile romanice, ci și în limba engleză, care face parte din grupul limbilor germanice, precum și în limba rusă, inclusă în categoria limbilor slave. Faptul este lesne de explicat, or, în aceste limbi cuvintele în discuție au ajuns, în diferite perioade, ca împrumuturi din limbile romanice. Astfel, în limba engleză se atestă lexemul *peculiar* cu două mărci gramaticale diferite, la fel ca și sensurile atribuite: **I** adjectiv având semnificația *specific, individual* și **II** substantiv, cu un al doilea sens *privilegiu*; în aceeași familie de cuvinte se includ: *peculate vb*; *peculation s*; *peculator s*; *peculiarity s*; *peculiarly adv*.

În limba rusă există cuvântul *некyлуў*, substantiv de genul masculin, înregistrat cu marca *istoric* și având sensul *avere dată spre folosință*.

Latinescul *pecunia*, *-ae* cu sensurile **1** *avere, bogăție*; **2** *bani*; generează, la rândul său, în limba latină un șir de cuvinte: *pecūniāriē adv*; *pecūniaris, -is adj*; *pecūniārius -a, -um adj*; *pecuniārius, -iī sm*; *pecuniōsus -a, -um adj*, toate vocabulele respective păstrând semul lui *pecunia*.

La fel de fidele originii lor, ca și în cazul lui *pecus*, limbile romanice atestă univoc, la nivel de formă și la nivel de sens, descendentele lexicale respective.

Limba română înregistrează în uz adjectivul *pecuniar (-ă)* cu înțelesul *bănesc*, deopotrivă folosit în vocabularul comun și în cel specializat.

În italiană există cuvântul *pecunia sf înv* cu sensul *bani* și derivatele acestuia *pecuniale adj*; *pecuniaro adj*, precum și *pecunioso adj înv* cu sensul *bogat*

Limba franceză relevă adjectivul *pécuniaire* cu sensul *bănesc*; precum și adverbul *pécuniairement*.

În limba spaniolă întâlnim cuvintele *pecunia sf* folosit, în stil familiar, cu semnificația *bani*; precum și derivatele: *pecuniariamente adv* semnificând *cu bani lichizi*; *pecuniaro adj*; *pecunioso adj*.

În limba germană se folosește cuvântul *pekuniär adj* cu sensul *pecuniar, financiar*, iar în engleză se atestă adjectivul *pecuniar* cu sensul *material, financiar*; precum și derivatele *pecuniarily adv*; *pecuniary adj* acest ultim lexem înregistrează două sensuri suplimentare: **2** *monetar* și **3** *amendat*.

În afară de sensul de bază, propriu-zis al cuvântului *pecunia, -ae*, limba latină, în virtutea reputației și autorității sale de limbă savantă, cultă, dar și limbă ce reprezintă o întregă civilizație, extinsă de la Roma pe teritoriul întregii Europe, limbă care a făcut cunoscută civilizațiilor barbare o nouă religie, relevă cazuri de nuanțări stilistice, metaforizări contextuale sau chiar conceptuale a noțiunii în cauză. Este vorba de binecunoscuta aforistică latină, în esență, manieră de exprimare devenită celebră fie grație sensului prins cu ajutorul celor mai reușite cuvinte, fie formelor cuvintelor înseși, prin care s-au perpetuat gânduri perene ale civilizațiilor grecești, latinești, medievale sau renescentiste și nu numai.

Vorbind despre lexemul *pecunia, -ae*, situația nu este una exceptivă, mai degrabă comună, or textele latinești redactate în diferite perioade consemnează aforisme inclusiv axate în jurul noțiunii-lexem în discuție.

Proveniența expresiilor de acest tip este de origine diferită și ele pot fi incluse în diferite grupuri tematice. Urmărind materialul pe care ni-l pun la dispoziție numeroase dicționare de expresii latinești, la fel ca și diferite texte originale, constatăm, mai întâi de toate, un grup destul de variat și extins de enunțuri celebre de natură filosofică, în cel mai larg sens al cuvântului, expresii de natură religioasă, provenite în esență din scrierile biblice, precum și un grup de precepte care își au originea în textul legilor romane sau mai târziu.

Așadar, referindu-ne la grupul expresiilor cu valoare filosofică generală, descoperim probabil cea mai cunoscută maximă latină construită cu ajutorul acestui cuvânt – celebra *Pecunia non olet* – ro. *Banul nu miroase* atribuită împăratului roman Vespasianus. Prin analogie, cu același sens peiorativ referitor la modalitatea de a obține surse financiare sau a face avere, au fost puse în uz în diferite perioade și diferite civilizații, expresiile: *Pecunia non olet, sed urina sic* – ro. *Banul nu miroase, însă urina – da, Pecunia non olet sed carbo putet* – ro. *Banul nu miroase, dar carbonul pute, Pecunia non olet sed scarseggiat semper* – ro. *Banul nu miroase, dar totdeauna alunecă* etc.

Din aceeași categorie, face parte și expresia *Bona opinio hominum tutior pecunia est* – ro. *Păreră bună a oamenilor este mai sigură decât banii*, atribuită lui Syrus, precum și *Verum amicū pecunia non parabis* – ro. *Prietenul adevărat nu-l vei cumpăra cu bani* (autor anonim);

Imperat aut servit collecta pecunia cuique – ro. *Banul este fie stăpânul, fie sclavul celui care îl strânge* (Horatius);

Pecuniae imperare oportet non servire – ro. *Banului se cuvine să-i poruncești, nu să fii sclavul lui* (Seneca);

Pecuniam in loco negligere maximum interdumst lucrum – ro. *In unele împrejurări a nu ține seama de bani este cel mai mare câștig* (Terentius);

Quid faciant leges ubi sola pecunia regnat – ro. *Ce pot face legile acolo unde domnește numai banul?* (Petronius);

Pecunia portos multos aperiet amicitias incundas comparat – ro. *Banii deschid multe porți și cumpără prietenii ușoare* (autor anonim);

Pecunia nervus belli – ro. *Banii sunt nervul războiului* (autor anonim, cu referire la faptul că războaiele, de cele mai dese ori, sunt impulsionate de căutarea profitului material);

Sine pecunia ne cantantur missae – ro. *Fără bani nu sunt cântate nici prăzile* (autor anonim, cu referire la valoarea acordată prăzilor de război cu echivalent pecuniar)

Defficiente pecu, defficient omnia – ro. *Își lipsesc toate atunci când își lipsesc banii* (Rabelais).

Textul biblic face referință nu o singură dată la tema banului, a averii și înregistrează astfel ziceri celebre care se înscriu în contextul discuției noastre. Pornind de la ideea generală că *Pecunia malum est* – ro. *Banul este un rău*, cărțile sfinte consemnează și următoarele idei:

Avarus non implebitur pecunia et qui amat divitias fructus non capiet ex eis et ita vanitas est – ro. *Cine iubește argintul, nu se satură niciodată de argint, și cine iubește bogăția multă, nu trage folos din ea. Și aceasta este o deșertăciune!* (Ecclesiastul 5.9)

Sicut enim protegit sapientia sic protegit pecunia hoc autem plus habet eruditio et sapientia quod vitam tribuunt possessori suae – ro. *Căci ocrotire dă și înțelepciunea, ocrotire dă și argintul; dar un folos mai mult al științei este că înțelepciunea ține în viață pe cei ce o au.* (Ecclesiastul 7.12)

Pecunia tua tecum sit in perditionem quoniam donum Dei existimasti pecunia possider – ro. (Dar Petru i-a zis:) *Banii tăi să piară împreună cu tine, pentru că ai crezut că darul lui Dumnezeu s-ar putea căpăta cu bani!* (Faptele Apostolilor 8.20)

Unele expresii biblice poartă clar conotație de drept, cum ar fi:

Sin autem uno die supervixerit vel duobus non subiacebit poenae quia pecunia illius es – ro. *Dar dacă mai trăiește o zi sau două, stăpânul să nu fie pedepsit; căci este argintul lui.* (Exodul 21.21)

Sin autem postea non sederit animo tuo dimittes eam liberam nec vendere poteris pecunia nec opprimere per potentiam quia humiliasti ea – ro. *Dacă nu-ți va mai place, s-o lași să plece unde va voi, dar nu vei putea s-o vinzi pe argint, nici să te porți cu ea ca cu o roabă, pentru că ai înjosit-o* (Deuteronom 21.14)

Si fructus eius comedi absque pecunia et animam agricolarum eius adflix – ro. *Dacă i-am mâncat roada fără s-o fi plătit, și dacă am întristat sufletul vechilor lui stăpâni* (Iov 31.39) etc.

Și în sfârșit, dreptul roman este o sursă de expresii devenite perene și preluate de-a lungul veacurilor de civilizațiile care s-au perindat. Referitor la *pecunia*, legile celor XII table stabilesc că: *Uti legassit super pecunia tutelave suae rei, ita ius esto /Pater familias uti super familia pecuniaque sua legassit, ita ius esto* – ro. *Așa cum ar fi decis capul familiei referitor la familia sau averea sa aibă valoare de lege.*

Așa cum ne demonstrează contextele și realitățile pe care le desemnează, precum și istoria, care, se știe, este *magistra vitae*, banii, averea, proprietatea sunt o parte componentă esențială a vieții unei societăți, determinând acțiunile indivizilor în parte și a colectivităților per ansamblu.

Se pare că o mare parte din visurile omului se reduc dintotdeauna la *Si pecuniam haberem...*, lăsându-i imaginația să creeze idei, pe care apoi, tot el, omul va decide dacă le va da șansă de realizare, le va organiza în norme morale, de drept și de cultură sau le va lăsa uitate pentru totdeauna.

Bibliografie:

Hanganu A., Varzari E., Negru V., *Elemente latinești și grecești în limbile moderne*, Chișinău, 2010.

Matei V., *Dicționar de maxime, reflecții, expresii latine comentate*. București, 1998.

www.biblija.net

www.lexilogos.com

www.perseus.tufts.org

www.thelatinlibrary.com/12tables.html